

УДК 598.2 : 504.54.05

ОРНИТОФАУНА МІСТА УЖГОРОДА

Станкевич-Волосянчук О.І.

Орнітофауна міста Ужгорода. – О.І. Станкевич-Волосянчук. – Узагальнено відомості про орнітофауну міста Ужгорода та представлено анотований список видів. Основні власні дослідження були здійснені протягом останнього десятиліття ХХ ст. та двох перших десятиліть ХХІ ст. Давніші дані (40-100 років тому), а також деякі спорадичні відомості про види птахів міста Ужгорода були проаналізовані за наявними літературними джерелами. Орнітофауна міста складається з 151 виду птахів. З них 40 видів є осілими, 46 – гніздові, 18 – зимуючі, 23 – залітні, 9 – пролітні, 15 – блукаючі. 13 видів з цього списку не спостерігаються у місті останні 50-70 років. Інші 28 видів з'явилися у місті протягом останніх 30-40 років. Деякі види все ще є міськими птахами, але змінилась їхня чисельність та характер перебування у місті.

Ключові слова: фауна, види птахів, Ужгород

Адреса: ГО «Екосфера», вул. Капушанська, 82а, Ужгород, 88000 Україна; e-mail: ostankiewicz@yahoo.de

The ornithofauna of Uzhhorod city. – O. Stankiewicz-Volosianchuk. – Data on the ornithofauna of the city of Uzhhorod were summarized and a detailed description provided. Main own studies were carried out during the last decade of XX century and two first decades of the XXI century. Older data (40-100 years ago) as well as some current data on the bird species of the city of Uzhhorod were analyzed by literature publications. Ornithofauna of the city is comprised of 151 bird species. 40 species of them are sedentary, 46 are nesting, 18 species stay over winter, 23 ones come occasionally, 9 are migrant, and 15 are wandering. 13 more species of the list were not observed in the city for the last 50-70 years. Other 28 species appeared within the last 30-40 years. Some species are still urban birds but they have changed their population numbers and residential status.

Key words: fauna, species of birds, Uzhhorod.

Address: NGO "Ecosphere", 82a, Kapushanska Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine; e-mail: ostankiewicz@yahoo.de

Вступ

Опис орнітофауни міста Ужгорода наводиться вперше: до цього часу подібні роботи не велись і не публікувались. Ця публікація є підсумком багаторічних досліджень, які були проведені нами на зламі тисячоліть: протягом останнього десятиліття ХХ ст. та перших десятиліть ХХІ ст. Основні систематичні дослідження проводились протягом 1993-2004 років. Дослідження велись за допомогою методу обліку на конкретних фіксованих маршрутах (Козлов 1988). Пізніші дані про види птахів зібрані шляхом регулярних спостережень та обліків в різних районах міста протягом 2010-2017 років.

При складанні списку, окрім даних власних досліджень, до уваги також брались літературні відомості, наведені першими дослідниками цих теренів: О. Грабарем (Грабар 1997), В.С. Талпошем (Талпош 1967, 1969, 1974), О. Є. Луговим (Луговой 1994, 1995, 1999), а також усні повідомлення орнітологів-аматорів. Системні роботи іншого авторства по Ужгороду нам не відомі. Однак при вивченні літератури з фауністики Закарпаття зверталась увага на дані, які стосувались Ужгорода (Боднар 1995), або ж де наводились дані про динаміку чисельності окремих груп птахів в Ужгороді (Луговой 1998; Луговой, Луговой 1986; Potiš, Stankevič 1997).

Матеріал і методика

Список видів представлено за систематикою Л. С. Степаняна (Степанян 2000), українські наукові назви подано за Фесенком і А. А. Бокотеем (Фесенко, Бокотей 2002). Статус виду визначено згідно з критеріями (з певними корективами), які були використані А. Мошанським (Mošansky 1977). Таким чином усі види поділені за статусом: 1) осілий – вид, який протягом усього року перебуває на території міста та гніздиться; 2) гніздовий – вид, який у місті гніздиться; 3) зимуючий – вид, який у місті тільки зимує; 4) блукаючий – вид, який у місті не гніздиться, але регулярно з'являється влітку та в інші періоди року; 5) пролітний – який регулярно використовує територію міста під час міграцій; 6) залітний – вид, який зрідка з'являється у межах міста.

Результати

Ряд ГАГАРОПОДІБНІ (*GAVIIFORMES*)

Родина Гагарові (*Gaviidae*)

Гагара чорношия (*Gavia arctica*) – зимуючий вид. У 50-60-ті роки ХХ століття регулярно зимували на р. Уж в Ужгороді. Одну поранену особину цього виду взимку 2017 року підібрали ужгородські орнітологи-аматори.

Гагара червоношия (*Gavia stellata*) – зимуючий вид. У 20-30-х роках ХХ ст. вид зустрічався на Ужі в

околицях тогочасного Ужгорода в зимовий період (Грабар 1997). Зараз не спостерігається.

Ряд ПІРНИКОЗОПОДІБНІ (PODICIPEDIFORMES)

Родина Пірникозові (Podicipedidae)

Пірникоза мала (*Podiceps ruficollis*) – зимуючий вид м. Ужгород. У 1994-2002 роках щорічно зимували на річці Уж у межах міста на ділянці від транспортного мосту ім. Масарика до Боздоського парку. Від 5 до 7 особин можна було спостерігати протягом січня-лютого.

Ряд ПЕЛІКАНОПОДІБНІ (PELECANIFORMES)

Родина Бакланові (Phalacrocoracidae)

Баклан великий (*Phalacrocorax carbo*) – блукаючий вид. Вперше над Ужгородом зграю цих птахів зафіксували влітку 1990 року (Луговой 1994). В останні роки в Ужгороді над Ужем його можна бачити у весняний та літній період, а також взимку: 3 особини спостерігались у місті на річці в лютому 2012 року та від 6 до 50 особин – у січні 2017 року.

Ряд ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (CICONIFORMES)

Родина Чаплеві (Ardeidae)

Чепура мала (*Egretta garzetta*) – блукаючий вид. Вперше нами спостерігались 5 особин у серпні-вересні 1995 року на річці Уж в центрі міста між транспортним та пішохідним мостами. У 2004 році на тому ж місці з червня по першу декаду вересня постійно тримались від 3 до 7 особин. З 2011 по 2014 роки до 12 особин цих птахів спостерігаються щоліта протягом серпня між пішохідним мостом у центрі міста і Боздоським парком. У 2015 -2017 роках одна-три особини регулярно спостерігались на р. Уж у центрі міста протягом квітня-вересня, у серпні 2016 року на мілководді у центрі міста цих птахів налічувалось два десятка.

Чепура велика (*Egretta alba*) – блукаючий вид. Не регулярно одинокі особини можна спостерігати на різних ділянках р. Уж у межах міста протягом весняних та літніх місяців. Вперше особина чепури великої нами спостерігалась на річці протягом липня 2004 року. Пізніше нами цей вид спостерігався у квітні 2015 року, у серпні 2016 та у липні-серпні 2017 року.

Чапля сіра (*Ardea cinerea*) – блукаючий вид. Одинокі особини щороку літують у місті, годуючись на мілководді Ужа. На вільній від криги ділянці ріки одну особину бачили також у грудні 2016 року.

Бугайчик (*Ixobrychus minutus*) – гніздовий вид. Пара бугайчика гніздилась протягом 2001-2002 рр. на ставку біля колишнього цегляного заводу у забудованій частині міста (Станкевич-Волосянчук 2012а).

Квак (*Nycticorax nycticorax*) – залітний вид. Спостерігався одноразово на дереві в забудованій частині міста в лютому 2003 року.

Родина Ібісові (Threskiornitidae)

Корсар (*Platalea leucorodia*) – залітний вид. Спостерігався одноразово в травні 2002 року в межах

міста, де тримався річки Уж та ставків в районі Боздоського парку.

Родина Лелекові (Ciconiidae)

Лелека білий (*Ciconia ciconia*) – гніздовий вид. Спостерігається на околицях міста: в Ужгородському аеропорту, а також в районі «Горяни», де і гніздиться.

Лелека чорний (*Ciconia nigra*) – залітний вид. Вперше нами помічений у межах міста у 2016 році. Неодноразово спостерігався над агроценозами у районі міста «Горяни» у червні 2016-2017 років, а у липні-серпні 2016-2017 років 1-2 птахи регулярно жилились на мілководді Ужа у межах міста.

Ряд ГУСЕПОДІБНІ (ANSERIFORMES)

Родина Качкові (Anatidae)

Гуска білолоба (*Anser albifrons*) – блукаючий вид. Вперше кілька молодих особин цього виду спостерігались на річці Уж та на набережних у центрі міста в холодну зиму: у грудні 2016 та січні 2017 року.

Лебідь шипун (*Cygnus olor*) – блукаючий вид. З десятирічною перервою: протягом 1994-2002, а потім протягом 2012-2015 років від 3 до 12 особин зимували на р. Уж у центрі міста. У липні 2003-2004 років, а також у березні 2011 року та 2016-2017, а також протягом серпня-грудня 2017 року років 2-6 особин лебедя шипуна спостерігались на ставку біля колишнього цегельного заводу у спальному районі міста. Протягом серпня-жовтня у 2015-2016 роках та протягом осінніх місяців та грудня 2017 року пара лебедів трималася на р. Уж в центрі міста, а протягом грудня 2016 року тут же спостерігались 20-22 особини цього виду.

Крижень (*Anas platyrhynchos*) – осілий багаточисельний міський вид, який протягом 1993-2001 років тримався на ріці цілорічно, збільшуючи свою чисельність в десятки разів взимку. Після розчищення русла річки у межах міста від наносних острівців у 2001-2002 роках чисельність крижня знизилась у двічі. Зараз острівці знову з'явилися у руслі Ужа, чисельність крижня поступово збільшується. Після десятирічної перерви з 2014 року успішно гніздиться на ставку біля колишнього цегельного заводу у спальному районі міста.

Гоголь (*Bucephala clangula*) – залітний вид. Пара гоголя одноразово спостерігалась на річці поблизу Боздоського парку у 1996 році в період весняних міграцій.

Попелюх (*Aythya ferina*) – блукаючий вид. Зустрічаються до 7 особин під час осінніх міграцій на р. Уж в районі «Радванка», а також у 2012 році спостерігався самець попелюха на ставку біля колишнього цегляного заводу у спальному районі міста протягом кількох днів у середині квітня.

Чернь чубата (*Aythya fuligula*) – залітний вид. Самець черні чубатої одноразово спостерігався під час весняних міграцій на ставку біля р. Уж у Боздоському парку в 1997 році.

Крех малий (*Mergus albellus*) – залітний вид. Самець креха малого одноразово зустрічався на ставку біля річки у Боздоському парку у 1996 році в період весняних міграцій.

Крех великий (*Mergus merganser*) – зимуючий вид. У 50-60-х роках ХХ століття регулярно зимували на Ужі у межах міста.

Ряд СОКОЛОПОДІБНІ (*FALCONIFORMES*)

Родина Яструбові (*Accipitridae*)

Осоїд (*Pernis apivorus*) – блукаючий вид. Зрідка зустрічається у Боздоському парку у гніздовий період та восени. Часто спостерігається на виноградниках і закинутих садках в районі «Горяни», іноді над Ужгородським аеродромом.

Зміїд (*Circaetus gallicus*) – гніздовий вид. В лісі в околицях тогочасного Ужгорода до 1928 року щороку спостерігалась гніздова пара, поки її не відстрілили (Грабар 1997). Зараз цей вид у межах міста не спостерігається.

Шуліка рудий (*Milvus milvus*) – залітний вид. Одинокі випадки реєстрації у Шахтинському лісі в гніздовий період.

Шуліка чорний (*Milvus migrans*) – пролітний вид. Під час осінніх міграцій спостерігався над Ужгородським аеродромом (Луговой 1995).

Лунь польовий (*Circus cyaneus*) – залітний вид. Протягом 1993-1994 років полював над Ужгородським аеродромом та в околицях у січні-лютому (Луговой 1995).

Лунь лучний (*Circus pygargus*) – пролітний, залітний вид. Зрідка спостерігається під час осінніх міграцій над Ужгородським аеродромом (Луговой 1995), а також над р. Уж у центрі міста (Боднар 1995).

Лунь очеретяний (*Circus aeruginosus*) – залітний вид. Регулярно спостерігається протягом липня-вересня над агроценозами міста, зокрема у районі «Горяни».

Яструб малий (*Accipiter nisus*) – блукаючий вид. Регулярно зустрічається у Боздоському парку взимку, в гніздовий період та в період осінніх міграцій над Ужгородським аеродромом.

Яструб великий (*Accipiter gentilis*) – блукаючий вид. Зрідка зустрічається у Боздоському парку та в прирічкових біотопах, над Ужгородським аеродромом у гніздовий період та в період весняних міграцій.

Зимняк (*Buteo lagopus*) – зимуючий вид. Зустрічається зимою у Боздоському парку міста, також в грудні-січні 1993-1994 спостерігався над Ужгородським аеродромом (Луговой 1995) та на полях і виноградниках у районі «Горяни» взимку 2016-2017 років.

Канюк звичайний (*Buteo buteo*) – гніздовий, осілий вид. Зустрічається на виноградниках та закинутих садках у районі «Горяни», в районах індивідуальної забудови міста.

Беркут (*Aquila chrysaetos*) – залітний вид. Один молодий та один дорослий птах спостерігались над

виноградниками та лісом в районі міста «Горяни» протягом червня 2016 року.

Підорлик малий (*Aquila pomarina*) – залітний вид. Дуже зрідка можна спостерігати у польоті в межах прирічкових біотопів, а також над Ужгородським аеродромом.

Підорлик великий (*Aquila clanga*) – пролітний вид. Зустрічався у квітні-травні 1993-94 років під час міграцій в Ужгороді (Боднар, 1995).

Родина Соколові (*Falconidae*)

Кібчик (*Falco vespertinus*) – залітний вид. Зрідка зустрічається в Боздоському парку в літній період та над Ужгородським аеродромом.

Підсоколик великий (*Falco subbuteo*) – залітний вид. Зрідка зустрічається в Боздоському парку в літній період та над Ужгородським аеродромом. У гніздовий період в Ужгороді зустрічався на р. Уж (Боднар 1995), взимку 2017 року – в районі «Горяни».

Підсоколик малий (*Falco columbarius*) – зимуючий вид. Зимою регулярно зустрічається у Боздоському парку та у Шахтинському лісопарку міста.

Боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*) – гніздовий вид. у 90-х роках зрідка спостерігається у Шахтинському лісопарку в період осінніх міграцій. З квітня по вересень спостерігався на Ужгородському аеродромі (Луговой 1995). У 1993 році гніздо цього птаха було на металевій радіомачті в аеропорту. Починаючи з 2012 року кілька пар боривітра щороку успішно гніздяться на даху багатоповерхівки у житловому кварталі забудови 80-х років ХХ ст., регулярно полюють в кварталах індивідуальної забудови та над агроценозами у районі міста «Горяни».

Сапсан (*Falco peregrinus*) – залітний вид. Зрідка спостерігався у 50-60-х роках в місті (Талпош 1969). В останні 50 років в Ужгороді цей вид не спостерігається.

Балобан (*Falco cherrug*) – залітний вид. Одноразово спостерігався в околицях Ужгорода на початку ХХ ст. (Грабар 1997). У 60-х роках про цей вид, як залітний для Ужгорода згадує В. С. Талпош (Талпош 1974). Зараз цей вид, навіть, для Закарпатської області є рідкісним залітним.

Ряд КУРОПОДІБНІ (*GALLIFORMES*)

Родина Фазанові (*Phasianidae*)

Фазан (*Phasianus colchicus*) – осілий вид. Інтродуцент. Звичайний вид Боздоського парку, в садах та виноградниках у межах міста та прирічковому біотопі. Взимку іноді залітає у садки районів індивідуальної забудови міста.

Куріпка сіра (*Perdix perdix*) – осілий вид. Ще у 60-ті роки ХХ ст. був звичайним видом в Ужгороді (Талпош 1974). На початку 80-х років куріпка сіра ще зустрічалась у Боздоському парку, але наразі цей вид повністю витіснений з міста у природні ландшафти фазаном (Станкевич-Волосянчук 2012б)

Перепілка (*Coturnix coturnix*) – осілий вид. Зустрічається на території Ужгородського аеродрому на його околицях (Луговой 1995).

Ряд ЖУРАВЛЕПОДІБНІ (GRUIFORMES)

Родина Журавлеві (Gruidae)

Лиска (*Fulica atra*) – осілий вид. З 1994 по 2002 роки регулярно зимували на Ужі у межах міста. Від 2 до 5 особин лиски можна було спостерігати протягом січня-лютого. У 1999-2004 роках птахи успішно гніздилися на ставку біля колишнього цегельного заводу у спальному районі міста, виводячи пташенят. Після десятирічної перерви у 2012 році лиски знову загніздилися на тому ж ставку (Станкевич-Волосянчук 2012а), де гніздяться досі.

Курочка водяна (*Gallinula chloropus*) – осілий вид. З 1994 по 2002 роки регулярно зимували у місті. Від 2 до 6 особин на річці можна було бачити протягом грудня-лютого, а зрідка в листопаді. Протягом 1999-2004 років курочка водяна успішно гніздилася на ставку біля колишнього цегельного заводу у спальному районі міста. Після десятилітньої перерви у 2015 році загніздилася знову і щороку виводить пташенят.

Ряд СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

Родина Сивкові (Charadriidae)

Пісочник малий (*Charadrius dubius*) – залітний вид. Зграйка пісочника малого (5-6 особин) спостерігалась на р. Уж між пішохідним та транспортним мостами у центрі міста в травні 2000 року.

Чайка (*Vanellus vanellus*) – залітний вид. Нами відмічено одну особину чайки у 1999 під час весняних міграцій на заболоченій ділянці біля ставка в забудованій частині міста. Також цей вид у великій кількості спостерігався у першій половині березня протягом 1993-1994 років на Ужгородському аеродромі (Луговой, 1995), а також восени в ці ж роки.

Родина Баранцеві (Scolopacidae)

Коловодник лісовий (*Tringa ochropus*) – залітний вид. Відмічено одну особину коловодника лісового під час осінніх міграцій у 1998 році біля р. Уж в межах міста в районі Боздоського парку.

Коловодник великий (*Tringa nebularia*) – залітний вид. Зустрічався у квітні місяці 1965 року (Талпош 1974).

Набережник (*Actitis hypoleucos*) – гніздовий вид. У 60-ті роки ХХ ст. гніздився у межах Ужгорода (Талпош 1974).

Слуква (*Scolopax rusticola*) – залітний вид. Відмічено одну особину слукви у 1997 році під час осінніх міграцій на березі Ужа в межах міста біля залізничного мосту в районі «Радванка».

Родина Мартиніві (Laridae)

Мартин звичайний (*Larus ridibundus*) – блукаючий, зимуючий вид. Чисельний міський вид. Ще у 50-х роках ХХ ст. в Ужгороді мартин звичайний зустрічався тільки на прольотах і у невеликій кількості. Тепер цей птах тримається на р. Уж та

інших міських водоймах цілорічно, в рази збільшуючись у чисельності в період весняно-осінніх міграцій.

Мартин сивий (*Larus canus*) – пролітний вид. Одиночно і малими групами можна спостерігати на Ужі у межах міста під час весняних та осінніх міграцій. Частіше можна побачити на р. Уж між пішохідним і транспортним мостами у центрі міста в період весняних міграцій протягом березня і аж до квітня. Востаннє нами спостерігалась 1 особина в на ділянці між транспортним мостом ім. Масарика та Боздоським парком у середині серпня 2012 року.

Мартин сріблястий (*Larus argentatus*) – пролітний вид. Весною 1995 року 2 особини спостерігались під час весняних міграцій в середині березня та в першій декаді квітня (Луговой 1999).

Мартин жовтоногий (*Larus cachinnans*) – пролітний вид. Поодинокі особини (1-2) зустрічаються у період весняних міграцій на р. Уж між пішохідним і транспортним мостами у центрі міста. Останній раз нами були відмічені 2 особини на Ужі у межах міста протягом березня 2015 року. На річці тримаються окремо від зграй мартина звичайного.

Мартин малий (*Larus minutus*) – пролітний вид. Поодинокі особини (1-3) зустрічаються у межах міста на річці в період весняних міграцій. Весною 1995 року були відмічені на Ужі у межах міста 3 особини в середині та в кінці березня (Луговой 1999).

Ряд ГОЛУБОПОДІБНІ (COLUMBIFORMES)

Родина Голубові (Columbidae)

Припутень (*Columba palumbus*) – пролітний вид. Спостерігаються над Ужгородським аеропортом протягом серпня-вересня (Луговой 1995).

Голуб-синяк (*Columba oenas*) – пролітний вид. Спостерігаються над Ужгородським аеропортом протягом кінця серпня-вересня (Луговой 1995). У 60-х роках був гніздовим видом міських парків (Талпош 1974).

Голуб сизий (*Columba livia f. domestica*) – осілий вид. Синантроп. Один з найчисельніших птахів міста. За межами селітебної частини міста не спостерігається.

Горлиця садова (*Streptopelia decaocto*) – осілий вид. Синантроп, адвентист. У місті вперше з'явилася у 1944 році (Страутман 1963). Вже у 50-60-ті роки цей вид у місті досягає піку своєї чисельності (на одному дереві гніздилось до десятка пар (Талпош 1967)). Зараз чисельність горлиці садової у місті стабілізувалась: це чисельний вид міста, зустрічається повсюдно, як в селітебній частині міста, так і в парках та скверах, окрім Шахтинського лісопарку. Найчисельнішою горлиця садова є у районах індивідуальної забудови міста (Станкевич 2001, 2004).

Горлиця звичайна (*Streptopelia turtur*) – гніздовий вид. У 50-60 роках цей вид був звичайним для міста. На цей же період припадає найвища чисельність горлиці садової. Згодом адвентивний вид горлиці

витіснів аборигенний за межі міста в природні біотопи (Станкевич 2003).

Ряд ДРІМЛЮГОПОДІБНІ (CAPRIMULGIFORMES)

Родина Дрімлюгові (*Caprimulgidae*)

Дрімлюга (*Caprimulgus europaeus*) – гніздовий. До списку гніздового населення птахів низинних міст Закарпаття (Ужгород, Мукачево, Виноградovo) 60-х років її включає В. С. Талпош (Талпош 1974). В наш час цей вид зустрічається в околицях району міста «Червениця» (усне повідомлення Покритюка Л.)

Ряд ЗОЗУЛЕПОДІБНІ (*CUCULIFORMES*)

Родина Зозулеві (*Cuculidae*)

Зозуля (*Cuculus canorus*) – гніздовий вид. Постійно живе у парках та Шахтинському лісопарку міста. Зустрічається також на набережних міста, але не в центрі.

Ряд СОВОПОДІБНІ (*STRIGIFORMES*)

Родина Совові (*Strigidae*)

Сова вухата (*Asio otus*) – осілий вид. Зустрічається у місті повсюдно.

Сич хатній (*Athene noctua*) – осілий вид. Гніздився в Ужгороді у 60-х роках ХХ ст. (Талпош 1974).

Сова сіра (*Strix aluco*) – осілий вид. Рідкісний, спостерігається лише у районах старої індивідуальної забудови та у парках міста.

Сова довгохвоста (*Strix uralensis*) – зимуючий вид. Регулярно зимує у скверах м. Ужгорода, а також у Шахтинському лісопарку. З'являється у листопаді й відлітає у березні.

Пугач (*Bubo bubo*) – гніздовий вид. Останні 5 років незмінно селиться й успішно гніздиться кам'яних нішах старого кар'єру, затопленому водою в районі «Радванки».

Родина Сипухові (*Tytonidae*)

Сипуха (*Tyto alba*) – осілий вид. У 90-х зустрічався лише у районах старої індивідуальної забудови міста. Сьогодні у межах Ужгорода його гніздування не підтверджується.

Ряд СЕРПОКРИЛЬЦЕПОДІБНІ (APODIFORMES)

Родина Серпокрильцеві (*Apodidae*)

Серпокрилець чорний (*Apus apus*) – гніздовий вид. Гніздову колонію серпокрильців чорних в Ужгороді можна спостерігати в Ужгородському замку в історичному центрі міста та на висотних будинках «словацької» забудови 80-х років минулого століття навпроти центрального автовокзалу (Станкевич 2004). У невеликій кількості його також можна бачити на Ужгородському аеродромі (Луговой 1995). В останні роки серпокрильців можна бачити в різних районах міста.

Ряд СИВОРАКШЕПОДІБНІ (*CORACIFORMES*)

Родина Рибалочкові (*Alcedinidae*)

Рибалочка (*Alcedo atthis*) – осілий вид. Протягом року спостерігаються по 1-2 особини на Ужі в між транспортним мостом ім. Масарика у центрі міста та

підвісним мостом в районі Боздоського парку, а також біля залізничного мосту в районі «Радванки». Взимку чисельність рибалочки на р. Уж у межах міста збільшується у 2-3 рази. Вид спостерігається протягом 1993-2017 років.

Родина Бджолоїдкові (*Meropidae*)

Бджолоїдка (*Merops apiaster*) – блукаючий вид. Вперше помічена в Ужгороді у 1998 році (Луговой 1994). Сьогодні в різні сезони зустрічаються зграї бджолоїдок на околицях Ужгорода, зокрема в районі «Горяни».

Ряд ОДУДОПОДІБНІ (*UPUPIFORMES*)

Родина Одудові (*Upupidae*)

Одуд (*Upupa epops*) – гніздовий вид. Рідко поодинокі особини зустрічаються у Шахтинському лісопарку в гніздовий період, у прирічкових біотопах та в районах індивідуальної забудови міста у весняні місяці: в березні та квітні.

Ряд ДЯТЛОПОДІБНІ (*PICIFORMES*)

Родина Дятлові (*Picidae*)

Жовна чорна (*Dryocopus martius*) – зимуючий вид. Одинокі особини систематично спостерігаються в зимовий період у Боздоському парку міста та Шахтинському лісопарку. В цих біотопах він перебуває не постійно, а тимчасово.

Жовна сива (*Picus canus*) – осілий вид. Цілорічно зустрічається в місті. В гніздовий період регулярно зустрічається в районах індивідуальної забудови, на набережних вздовж Ужа, в Боздоському парку та Шахтинському лісопарку.

Жовна зелена (*Picus viridis*) – зимуючий вид. Одинокі особини зустрічаються в зимовий період у Боздоському парку міста.

Дятел великий (*Dendrocopos major*) – осілий вид. Зустрічається в місті повсюдно, крім історичного центру міста на районів нової забудови.

Дятел сирійський (*Dendrocopos syriacus*) – осілий вид. Адвентист. В Ужгороді з'явився у другій половині ХХ ст. Наразі у гніздовий період зустрічається в місті всюди, окрім районів нової забудови, а в зимовий – не спостерігається ще також в центрі міста та у Шахтинському лісопарку, більше концентруючись у районі індивідуальної забудови.

Дятел середній (*Dendrocopos media*) – осілий вид. У місті зустрічається цілорічно у Боздоському парку та Шахтинському лісопарку міста.

Дятел малий (*Dendrocopos minor*) – осілий вид. У гніздовий період у місті зустрічається лише у зелених насадженнях вздовж річки Уж, у Боздоському парку та районах індивідуальної забудови. Взимку ми його реєстрували лише у Боздоському парку.

Крутиголовка (*Jynx torquilla*) – осілий вид. Зустрічався у прирічкових біотопах р. Уж (Талпош 1974).

Ряд ГОРОБЦЕПОДІБНІ (*PASSERIFORMES*)

Родина Ластівкові (*Hirundinidae*)

Ластівка берегова (*Riparia riparia*) – залітний. Одноразове спостереження 3 особин на річці у межах Баздоського парку у 2006 році. Нижче за течією у с. Сторожниця знаходилась колонія ластівок берегових. Через забір гравію з русла Ужа та руйнування берега ця колонія зникла.

Ластівка сільська (*Hirundo rustica*) – гніздовий вид. Синантроп. Населяє всю селітебну частину міста. Чисельний вид міста, найчисельніший на набережних та у районах індивідуальної забудови. Надає перевагу одно-двоповерховій забудові.

Ластівка міська (*Delichon urbica*) – гніздовий вид. Синантроп. Населяє всю селітебну частину міста. Багаточисельний (більше тисячі особин на км²) у центрі міста та в районах нової забудови, де характерні багатоповерхові будинки (Станкевич 2004).

Родина Жайворонкові (*Alaudidae*)

Посмітюха (*Galerida cristata*) – осілий вид. У 50-ті роки ХХ ст. був звичайним у районі нинішнього центру міста – площа Петєфі, вул. Л. Толстого, де в ті часи розмішався кінський базар (усне повідомлення Лугового О.). В останні 20 років у місті зустрічається винятково на околицях районів нової забудови. Взимку чисельність зменшується в кілька разів.

Жайворонок польовий (*Alauda arvensis*) – гніздовий вид. Зустрічається на Ужгородському аеродромі та його околицях (Луговой 1995), а також в агроценозах у районі «Горяни».

Родина Плискові (*Motacillidae*)

Щеврик лісовий (*Anthus trivialis*) – гніздовий вид парків та лісопарку міста.

Плиска біла (*Motacilla alba*) – гніздовий вид. Звичайний міський вид, зустрічається повсюдно у районах індивідуальної забудови, на набережних вздовж р. Уж та у парках.

Родина Сорокопудові (*Laniidae*)

Сорокопуд терновий (*Lanius collurio*) – гніздовий вид. У місті зустрічається на набережних, Боздоському парку та Шахтинському лісопарку.

Сорокопуд сірий (*Lanius excubitor*) – блукаючий вид. Зрідка але періодично зустрічається в місті, як у зимовий, так і в гніздовий період у Боздоському парку та Шахтинському лісопарку.

Родина Вивільгові (*Oriolidae*)

Вивільха (*Oriolus oriolus*) – гніздовий вид. Звичайний міський птах, зустрічається всюди, де є добре розвинені зелені насадження – окрім центру міста та району нових забудов.

Родина Шпаківі (*Sturnidae*)

Шпак (*Sturnus vulgaris*) – гніздовий вид. У місті селиться всюди, окрім центру міста та районів нової забудови.

Родина Воронові (*Corvidae*)

Сойка (*Garrulus glandarius*) – осілий вид. У місті зустрічається цілорічно в районах індивідуальної забудови, на набережних.

Сорока (*Pica pica*) – осілий вид. У місті зустрічається повсюдно. Зимом сорока не зустрічається лише у центрі міста.

Галка (*Corvus monedula*) – осілий, малочисельний вид. У місті з'явилась два десятиліття тому. Чисельність галки у місті мала (Станкевич 2000б). Гніздиться в одному з районів висотної забудови 50-х років ХХ ст., у гніздовий період зрідка також зустрічається у центрі міста та на набережних. В зимовий період зустрічається серед зграй граків та сірих ворон.

Грак (*Corvus frugilegus*) – осілий, зимуючий вид. У 80-х роках ХХ ст. на Студентській набережній була масова гніздова колонія, яка складалась із сотні гнізд. У 90-х роках та на початку 2000-х цієї колонії вже не існувало (Станкевич 2000б). Наразі з десятків граків гніздиться на високих тополях пірамідальних цієї ж набережної біля р. Уж. В зимовий період чисельність цього виду зростає в кілька десятків разів.

Ворона сіра (*Corvus cornix*) – осілий вид. У місті зустрічається повсюдно.

Крук (*Corvus corax*) – блукаючий вид. Спостерігався на Ужгородському аеродромі протягом 1993-1994 років, а також регулярно трапляється на виноградниках у районі «Горяни».

Родина Омелюхові (*Bombycillidae*)

Омелюх (*Bombycilla garrulus*) – зимуючий, дуже рідкісний вид. У 50-ті роки у зимовий період цей вид концентрувався винятково у приміських лісах, де живився омелою (Станкевич 2003). У 90-ті роки протягом березня зустрічалися чисельні зграї у паркових зонах, прирічкових біотопах та районах індивідуальної забудови міста, де росте софора японська. В останні роки ці птахи в Ужгород не прилітали.

Родина Пронуркові (*Cinclidae*)

Пронурок (*Cinclus cinclus*) – зимуючий вид. Часто бачили взимку на незамерзаючих ділянках річки в Ужгороді у першій половині ХХ ст. (Грабар 1997). В останні два десятиліття також щозими 2 особини тримаються на ділянці Ужа у межах міста від транспортного мосту ім. Масарика вниз по течії у напрямку Боздоського парку.

Родина Воловоочкові (*Troglodytidae*)

Волове очко (*Troglodytes troglodytes*) – осілий вид. Гніздиться у парках та лісопарку, регулярно трапляється на набережних міста та у садках районів індивідуальної забудови.

Родина Кропив'янкові (*Sylviidae*)

Очеретянка велика (*Acrocephalus arundinaceus*) – гніздовий вид. Вперше пара очеретянки великої була виявлена у 2013 році у заростях рогозу на ставку біля колишнього цегельного заводу у спальному районі міста. Наступного року через повний випал рогозу на ставку весною очеретянки великі тут не гніздилися.

Берестянка (*Hippolais icterina*) – гніздовий вид. Гніздилася в садках і парках Ужгорода у 60-ті роки ХХ ст. (Талпош 1974).

Кропив'янка чорноголова (*Sylvia atricapilla*) – гніздовий вид. Гніздиться у парках та лісопарку міста, а також у районі індивідуальної забудови міста.

Кропив'янка садова (*Sylvia borin*) – гніздовий вид. Гніздиться у парковій та лісопарковій зоні міста.

Кропив'янка сіра (*Sylvia communis*) – гніздовий вид. Гніздиться у парковій та лісопарковій зоні міста, спостерігається на набережних.

Кропив'янка прудка (*Sylvia curruca*) – гніздовий вид. Гніздиться у парковій та лісопарковій зоні міста, спостерігається на набережних.

Кропив'янка рябогруда (*Sylvia nisoria*) – гніздовий вид. Гніздилася в садках і парках Ужгорода у 60-ті роки ХХ ст. (Талпош 1974). Сьогодні в Ужгороді вона трапляється на кар'єрі у районі «Радванка» (усне повідомлення Мана Є.).

Вівчарик весняний (*Phylloscopus trochilus*) – гніздовий вид. Гніздиться у парках та лісопарку міста.

Вівчарик ковалик (*Phylloscopus collybita*) – гніздовий вид. Гніздиться у парках та лісопарку, а також у районах індивідуальної забудови міста.

Вівчарик жовтобровий (*Phylloscopus sibilatrix*) – гніздовий вид. Гніздиться у парках та лісопарку міста.

Родина Золотомушкові (*Regulidae*)

Золотомушка жовтоголова (*Regulus regulus*) – зимуючий вид. Не чисельний, зимує у парках та лісопарку міста, зрідка можна спостерігати цей вид на набережних Ужгорода. З'являється у листопаді й відлітає у кінці березня.

Родина Мухоловкові (*Muscicapidae*)

Мухоловка строката (*Ficedula hypoleuca*) – гніздовий вид. Гніздилася в парковій зоні Ужгорода у 60-х роках ХХ ст. (Талпош 1974). За останні 20 років досліджень цей вид в Ужгороді не виявлено. Він є рідкісним для усієї області.

Мухоловка білошия (*Ficedula albicollis*) – гніздовий вид. Гніздиться у Шахтинському лісопарку.

Мухоловка сіра (*Muscicapa striata*) – гніздовий вид. Гніздиться у парках та лісопарку міста.

Трав'янка лучна (*Saxicola rubetra*) – гніздовий вид. Зрідка спостерігається на набережних міста.

Трав'янка чорноголова (*Saxicola torquata*) – гніздовий вид. Часто спостерігається на набережних міста, а також у Боздоському парку.

Кам'янка звичайна (*Oenanthe oenanthe*) – гніздовий вид. В місті зустрічався у 90-х роках ХХ ст. лише у районах індивідуальної забудови.

Скеляр строкатий (*Monticola saxatilis*) – залітний вид. У 50-60-х роках ХХ ст. гніздився в Ужгороді (Талпош 1974), зокрема був добутий Луговим О. в околицях міста.

Горихвістка звичайна (*Phoenicurus phoenicurus*) – залітний вид. Витіснений з міста горихвісткою чорною (Станкевич 2003). Одноразово спостерігався у гніздовий період в районі індивідуальної забудови у кінці 90-х років ХХ ст. У 60-х роках був звичайним гніздовим видом (Талпош 1974).

Горихвістка чорна (*Phoenicurus ochruros*) – гніздовий вид. Повсюдно поширений у місті. Гніздиться в несподіваних місцях – трубах, нішах, поштowych скриньках.

Вільшанка (*Erithacus rubecula*) – гніздовий, зимуючий вид. Спостерігається також в районах індивідуальної забудови міста. Найбільш чисельний у Боздоському парку та Шахтинському лісопарку. Одинокі особини залишаються на зимівлю у Боздоському парку.

Соловейко західний (*Luscinia megarhynchos*) – гніздовий вид. Гніздиться у парках та лісопарку міста, у районах індивідуальної забудови міста.

Соловейко східний (*Luscinia luscinia*) – гніздовий вид. Окрім паркової зони Ужгорода, трапляється також і в районі індивідуальної забудови міста.

Дрізд-чикотень (*Turdus pilaris*) – осілий вид. Більше двадцяти років назад в Ужгороді з'явилася синурбізована популяція цього виду, особини якої гніздяться як у парковій зоні, так і у біотопах міських забудов, окрім центру та районів нової висотної забудови (Станкевич 2000а). До цього часу дрізд-чикотень був винятково лісовим зимуючим видом Закарпаття (Луговой, Луговой 1986).

Дрізд чорний (*Turdus merula*) – осілий вид. Ще на початку ХХ століття цей вид був типовим лісовим видом Закарпаття і не зустрічався у м. Ужгороді (Грабар 1997). У 60-х роках відмічався на гніздуванні у приміських садах та виноградниках, а також можна було спостерігати одиноких особин на зимівлі у м. Ужгороді у парковому біотопі (Талпош 1974). Тепер в Ужгороді живе синурбізована популяція дрозда чорного, який гніздиться також і у забудованій частині міста (Станкевич 2000а).

Дрізд співочий (*Turdus philomelos*) – гніздовий вид. Гніздиться у парковій та лісопарковій зоні міста.

Дрізд-омелюх (*Turdus viscivorus*) – зимуючий вид. Зимує у Боздоському парку та Шахтинському лісопарку.

Дрізд гірський (*Turdus torquatus*) – пролітний вид. У квітні 1928 року спостерігалася досить велика зграя в околицях Ужгорода (Грабар 1997). Зараз відомостей про його присутність в Ужгороді немає.

Родина Довгохвостосиницеві (*Aegithalidae*)

Синиця довгохвоста (*Aegithalos caudatus*) – осілий вид. Спостерігається вздовж набережних, у парках та лісопарку.

Родина Синицеві (*Paridae*)

Гаїчка болотяна (*Parus palustris*) – осілий вид. У місті зустрічається практично всюди. В зимовий період її концентрація зростає у селітебній частині міста.

Гаїчка-пухляк (*Parus montanus*) – осілий вид. У місті зустрічається цілорічно лише у прирічкових біотопах міста, у Боздоському парку та у Шахтинському лісі. У гніздовий період його в рази більше, ніж взимку.

Синиця чорна (*Parus ater*) – зимуючий вид. Зустрічається протягом зимових місяців у Боздоському парку та у Шахтинському лісопарку.

Синиця блакитна (*Parus caeruleus*) – осілий вид. У місті зустрічається повсюдно, окрім центру міста.

Синиця велика (*Parus major*) – осілий вид. У місті зустрічається повсюдно.

Родина Повзикові (*Sittidae*)

Повзик (*Sitta europaea*) – осілий вид. Поширений по усьому місту: на набережних, у скверах, дворах.

Родина Підкоришникові (*Certhiidae*)

Підкоришник звичайний (*Certhia familiaris*) – осілий вид. Поширений по усьому місту де є великі дерева.

Підкоришник короткопалий (*Certhia brachydactyla*) – осілий вид. Зустрічається переважно у Шахтинському лісопарку та у Боздоському парку міста.

Родина Горобцеві (*Passeridae*)

Горобець хатній (*Passer domesticus*) – осілий вид. Синантроп. Найчисельніший вид міста. Зустрічається тільки у селітебній частині.

Горобець польовий (*Passer montanus*) – осілий вид. У місті поширений переважно у парковій та лісопарковій зонах, взимку також концентруються в районах старої висотної та індивідуальної забудови.

Родина В'юркові (*Fringillidae*)

Зяблик (*Fringilla coelebs*) – гніздовий вид. Зустрічається у місті повсюди. Особливо чисельний у парках та скверах.

В'юрок (*Fringilla montifringilla*) – зимуючий вид. Найбільша чисельність його спостерігається у Боздоському парку, хоча трапляється у менших парках та скверах міста, а також у садках районів індивідуальної забудови. В останні роки на зимівлю прилітає рідко.

Щедрик канарковий (*Serinus serinus*) – гніздовий вид. Поширений як у забудованій частині міста, так і у парковій та лісопарковій зонах.

Зеленяк (*Chloris chloris*) – гніздовий вид. Зустрічається у паркових та лісопаркових насадженнях міста. Зрідка зустрічається у районах індивідуальних забудов.

Чиж (*Spinus spinus*) – зимуючий вид. Зимує в Ужгороді у Боздоському парку та Шахтинському лісопарку.

Щиглик (*Carduelis carduelis*) – осілий вид. Зустрічається на набережних, у парковій та лісопарковій зоні, у зимовий період концентрується також у районі індивідуальної забудови міста, а також на околицях району нової висотної забудови.

Коноплянка (*Acanthis cannabina*) – залітний вид. Зрідка спостерігається на набережних міста, в садках приватної забудови в районі «Горяни», а також в районі Ужгородського аеропорту.

Снігур (*Pyrrhula pyrrhula*) – зимуючий вид. Масово зимував у Боздоському парку міста в кінці 90-х та на початку 2000-них років, спостерігається також в районах старої висотної та індивідуальної забудови. В останні 2013-2016 роки на зимівлю снігурі прилітали нечисельними зграйками. В сувору зиму 2017 року їхній приліт був знову масовим.

Костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*) – осілий вид. Постійно зустрічається в районах індивідуальної забудови міста. Гніздиться також у Боздоському парку та Шахтинському лісопарку.

Родина Вівсянкові (*Emberizidae*)

Проснянка (*Emberiza citrinella*) – гніздовий вид. Гніздилася в Ужгороді у 60-х роках ХХ ст. (Талпош 1974). Зараз це рідкісний для міста вид.

Вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*) – зимуючий вид. Зрідка спостерігається у зимові місяці в Боздоському парку міста.

Висновки

Орнітофауна міста Ужгорода складається з 151 виду птахів. Серед цих видів 40 – осілі, 46 – гніздові, 18 – зимуючі, 23 – залітні, 9 – пролітні та 15 видів – блукаючі. Характер перебування у місті та чисельність багатьох видів птахів протягом століття дуже змінилися: деякі, раніше звичні для Ужгорода види, сьогодні є рідкісними, інші навпаки – синантропізувались і стали чисельними. Зокрема 13 видів анованого списку птахів міста вже не спостерігаються у його межах останні 50-70 років. Деякі з них, як скеляр строкатий, мухоловка строката чи сокіл сапсан, сьогодні є рідкісними у масштабах усієї Закарпатської області та України. Інші 28 видів з'явилися у місті протягом останніх 30-40 років. Переважно це адвентивні види та види, які легко пристосовуються до умов урбанізації.

ГРАБАР, А. (1997). Птицы Подкарпатской Руси (Avifauna Carpathorossia). Перевод с чешского и русинского с предисловием Лугового А.Е. *Беркут*, 6(1-2), 91-102.

БОДНАР, В.В. (1995). Матеріали по поширенню хижих птахів у Західному Закарпатті. *Беркут*, 4(1-2), 14-17.

КОЗЛОВ, Н.А. (1988). *Птицы Новосибирска*. Наука, Новосибирск, 157 с.

ЛУГОВОЙ, О.С. (1994). Зміни у населенні птахів південно-західної частини Закарпаття за останні роки. *Науковий вісник УжДУ. Серія Біологія*, 1, 76-79.

ЛУГОВОЙ, А.Е. (1995). Орнитологическая обстановка на Ужгородском аэродроме. *Беркут*, 4(1-2), 76-84.

ЛУГОВОЙ, А.Е. (1998). О весенних миграционных явлениях у кольчатой горлицы в г. Ужгороде. *Матеріали III конференції молодих орнітологів України*. Чернівці, 12-13 квітня 1998, 103-106.

ЛУГОВОЙ, А.Е. (1999). Сезонные миграции чаек в долине р. Уж и некоторых других местах Закарпатья. *Беркут*, 8(1), 98-101.

ЛУГОВОЙ, А.Е., ЛУГОВОЙ, О.А. (1986). Дрозд-рябинник – гнездящийся вид Закарпатской области. *Орнитология*, 21, 138.

СТАНКЕВИЧ, О.І. (2000а). Процеси урбанізації та синурбанізації видів птахів родини Turdidae. *Науковий вісник УжНУ. Серія Біологія*, 7, 114-117.

- СТАНКЕВИЧ, О.І. (2000б). Воронові птахи міста Ужгорода. *Наукові записки Тернопільського педуніверситету. Серія біологія*, 4(11), 25-29.
- СТАНКЕВИЧ, О.І. (2001). Видовий склад та населення птахів міста Ужгорода взимку. *Вестник зоології*, 35(6), 33-38.
- СТАНКЕВИЧ, О.І. (2003). Особливості фауни і населення птахів урбанізованих ландшафтів Закарпаття та загальні тенденції змін. *Пріоритети орнітологічних досліджень: Матеріали і тези доповідей VIII наук. конф. орнітологів заходу України, присвяченій пам'яті Густава Бельке*. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003, 68–77.
- СТАНКЕВИЧ, О.І. (2004). Фауна та населення птахів міста Ужгорода у гніздовий період. *Науковий вісник УжНУ. Серія Біологія*, 15, 123-128.
- СТАНКЕВИЧ-ВОЛОСЯНЧУК, О.І. (2012а). Видовий склад та динаміка чисельності водно-болотних птахів у місті Ужгороді протягом 1993-2012 років. *Troglodytes. Праці ЗУОТ*, 3, 39-45.
- СТАНКЕВИЧ-ВОЛОСЯНЧУК, О.І. (2012б). Урболандшафти як екокоридори проникнення інвазійних видів у склад регіональної біоти. *Динаміка біорізноманіття 2012: Матеріали наукової конференції*. Луганськ, 19-21 квітня 2012, 170-176.
- СТЕПАНЯН, Л.С. (2000). Конспект орнітологічної фауни СРСР. Наука, Москва, 728 с.
- СТРАУТМАН, Ф.И. (1963). *Птицы Западных областей УССР. Том 1*. Издательство Львовского университета, Львов, 199 с.
- ТАЛПОШ, В.С. (1967). Кольчатая горлица на Украине. В: *Экология млекопитающих и птиц*. Наука, Москва, 285-290.
- ТАЛПОШ, В.С. (1969). *Птицы Закарпатской низменности*. Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата биологических наук, Киев, 22 с.
- ТАЛПОШ, В.С. (1974). Птицы населенных пунктов Закарпатской низменности. *Вестник зоології*, 4, 16-22.
- ФЕСЕНКО, Г.В., БОКОТЕЙ, А.А. (2002). *Птахи фауни України*. УТОП, Київ, 414 с.
- MOŠANSKY, A. (1977). Avifauna Vychodneho Slovenska a katakog ornitologických zbierok Vychodnosloveskeho Muzea, I cast. *Priridne Vedy. Zbornik vychodnoslovenskeho Muzea v Košiciach*, 20, 157-221.
- POTIŠ, L., STANKEVIČ, O. (1997). Zimní sčítání ptáků na řece Už v Užhorodě (Ukrajina) v roce 1994/95. *Zprávy ČSO*, 44, 15-16.

Отримано: 10 квітня 2017 р.

Прийнято до друку: 16 грудня 2017 р.